

Renata Soszyńska, Rafał Leśkiewicz

Odbieranie przywilejów funkcjonariuszom komunistycznej bezpieki w wolnej Polsce (aspekty historyczno-prawne)

Pierwszy projekt wprowadzenia przepisów ograniczających szczególne przywileje określonej grupie emerytów, w tym przypadku byłym funkcjonariuszom komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, został wniesiony w 1990 r. do Sejmu X kadencji (kontraktowego) przez parlamentarzystów „Solidarności”¹. Złożono wówczas projekt ustawy o uprawnieniach kombatantów i osób zasłużonych w walce o zachowanie polskości, narodowe i społeczne wyzwolenie oraz osób represjonowanych (druk sejmowy

¹ Warto zauważyć, że inicjatywy zmierzające do redukcji lub odebrania przywilejów emerytalnych byłym funkcjonariuszom komunistycznego aparatu represji podjęto także w innych krajach byłego bloku wschodniego, w tym m.in. w Niemczech. W związku ze zjednoczeniem Niemiec Bundestag postanowił ujednoczyć przepisy emerytalne, tym samym przeprowadzono reformę wschodniemieckich świadczeń emerytalno-rentowych. Emerytury funkcjonariuszy Stasi zostały ustalone na niskim poziomie. W podobny sposób potraktowano przedstawicieli komunistycznej nomenklatury. W kolejnych latach przepisy te były zaskarżane. Funkcjonariusze byłej Stasi o emerytury walczyli indywidualnie i grupowo, np. w ramach stowarzyszeń, tj. Stowarzyszenia Praw Obywatelskich i Godności Człowieka czy Stowarzyszenia Pomocy Prawnej i Humanitarnej. Przepisy emerytalne zostały poddane ocenie niemieckiego Trybunału Konstytucyjnego, który w wyrokach z lat 1999 i 2004 nakazał zmianę części z nich. Niemniej jednak znowelizowane prawo z 2005 r. pozostawiło na niskim poziomie emerytury funkcjonariuszy niemieckiej policji politycznej, jak też przedstawicieli aparatu partyjnego i rządowego nadzorujących bezpieczeńkę (W. Pięciak, *Jak skutecznie odebrać przywileje byłym esbekom*, „Rzeczpospolita”, 2 IV 2007; P. Jendroszczyk, *Emeryci Stasi walczą o honor*, <http://www.rp.pl/artukul/81744.html>, dostęp 30 XI 2009). Regulacje prawne obniżające emerytury funkcjonariuszom komunistycznych organów bezpieczeństwa państwa obowiązują również w innych krajach europejskich. IPN w lipcu 2009 r. wystosował zapytania do swoich odpowiedników w krajach byłego bloku wschodniego z prośbą o informacje na temat rozwiązań podobnych do tych, które obowiązują w Niemczech czy od niedawna w Polsce. W odpowiedzi uzyskano informacje, że tego typu regulacje prawne obowiązują m.in. w Czechach i na Łotwie. Warto zwrócić uwagę, jak problem wypłaty emerytur byłym funkcjonariuszom KGB rozwiązano w Estonii, gdzie byli funkcjonariusze sowieckiej bezpieki otrzymują na mocy porozumienia z Rosją emerytury wypłacane przez rosyjskie Ministerstwo Obrony Narodowej, ale mogą również wybrać znacznie niższe emerytury estońskie. Decyzja w tej sprawie należy wyłącznie do nich. Prace legislacyjne dotyczące obniżania emerytur trwają zaś m.in. w Rumunii i Bułgarii.

nr 263-A)². Podczas pięćdziesiątego posiedzenia Sejmu, po przyjęciu części poprawek zgłoszonych przez Senat, 24 stycznia 1991 r. Sejm RP uchwalił akt prawny, który w ostatecznym brzmieniu otrzymał nazwę ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (dalej: ustawa o kombatantach)³.

W ustawie tej, oprócz nowych tytułów stanowiących podstawę do ubiegania się o uprawnienia kombatanta bądź osoby represjonowanej, wprowadzono przepis, na mocy którego z tego grona wykluczono osoby, które „były zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa publicznego lub Informacji Wojskowej; w latach 1944–1956 były zatrudnione lub pełniły służbę w jednostkach organizacyjnych lub na stanowiskach związanych ze stosowaniem represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność podjętą na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej w organach prokuratury i prokuraturze wojskowej, w sądownictwie powszechnym lub wojskowym, w Służbie Więziennej”⁴.

Realizacja przepisów ustawy wiązała się z koniecznością przeprowadzenia weryfikacji uprawnień kombatanckich wszystkich osób, które je nabyły na mocy ustawy z 23 października 1975 r. o dalszym zwiększeniu świadczeń dla kombatantów i więźniów obozów koncentracyjnych⁵ oraz ustawy z 26 maja 1982 r. o szczególnych uprawnieniach kombatantów⁶ – i w następnej kolejności pozbawieniem przywilejów emerytalnych osób, w stosunku do których zaszły przesłanki wymienione w przepisach ustawy z 1991 r.

Weryfikacja uprawnień przyznanych przez Związek Bojowników o Wolność i Demokrację⁷ stała się wyzwaniem dla nowo utworzonego Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych. Atmosferę pierwszego okresu funkcjonowania ustawy przybliży wystąpienie Janusza Odziemkowskiego – kierownika urzędu, zaprezentowane w Sejmie RP 16 grudnia 1992 r. podczas debaty nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o kombatantach⁸. Odziemkowski przypomniał wówczas, że ustawa obowiązywała od 4 marca 1991 r., natomiast rozporządzenie prezesa Rady Ministrów

² Zob. <http://orka.sejm.gov.pl/procx.nsf/0/E5F27461F72E2430C12574640020C4E6?OpenDocument> (dostęp 7 XII 2009).

³ Tekst pierwotny zob. DzU 1991, nr 17, poz. 75.

⁴ Zob. art. 21. ust. 2 pkt 4 ustawy o kombatantach.

⁵ DzU 1975, nr 34, poz. 186 z późn. zm.

⁶ DzU 1982, nr 16, poz. 122 z późn. zm.

⁷ Związek Bojowników o Wolność i Demokrację – organizacja kombatancka stworzona 2 IX 1949 r. ZBoWiD zrzeszał m.in. żołnierzy tzw. Ludowego Wojska Polskiego oraz funkcjonariuszy MO i UB. W 1990 r. ZBoWiD został przekształcony w Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych.

⁸ Sprawozdanie Komisji Polityki Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego z 16 XII 1992 r. (<http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf/main/6EFF4316>, dostęp 13 X 2009). Warto wspomnieć, że w 1992 r. przedstawiono aż cztery poselskie projekty zmian prawa kombatanckiego.

w sprawie zasad pozbawiania uprawnień kombatanckich i przeprowadzania weryfikacji tych uprawnień zostało ogłoszone dopiero 20 lutego 1992 r., a więc z blisko rocznym opóźnieniem⁹.

Akcja przeglądu około miliona teczek dotyczących uprawnień wydanych przez ZBoWiD rozpoczęła się dopiero we wrześniu 1992 r. Do połowy grudnia tego roku wydano około 2 tys. decyzji o pozbawieniu uprawnień kombatanckich oraz zweryfikowano 700 tys. teczek z dokumentacją dotyczącą przyznania uprawnień kombatanckich nadanych przez ZBoWiD, z czego 86 tys. zostało zakwalifikowanych jako sprawy do dalszego wyjaśnienia w UdsKiOR¹⁰. Zgodnie z wyliczeniami tego urzędu do weryfikacji miało trafić około 100 tys. teczek osób, które nabyły uprawnienia pod rządami starej ustawy. W tej liczbie mieściły się również przypadki osób, które w latach 1944–1956 pełniły służbę w organach bezpieczeństwa państwa, sądownictwie i Służbie Więziennej. Kierownik urzędu podczas sejmowego wystąpienia poinformował o braku szacunków, ilu osobom dodatek kombatancki wypłacał resort spraw wewnętrznych.

Użyty w ustawie o kombatanckich termin „aparat bezpieczeństwa publicznego” nie był precyzyjny i wymagał prawniczej wykładni. Sąd Najwyższy w uchwale z 7 maja 1992 r. stwierdził, że „pojęcie to nie zostało w znanych i dostępnych aktach prawnych w sposób jednoznaczny ustawowo zdefiniowane i określone”¹¹. Zgodnie z interpretacją sądu określenie „aparat bezpieczeństwa publicznego”, o którym mowa w art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a) ustawy o kombatanckich oznacza wszystkie jednostki organizacyjne resortu bezpieczeństwa publicznego, które z formalnoprawnego punktu widzenia były określane jako „służby bezpieczeństwa publicznego”. Przy ustalaniu właściwego brzmienia przepisu sąd posłużył się wykładnią językową i historycznoprawną powstałą na podstawie analizy najbardziej istotnych aktów normatywnych regulujących funkcjonowanie resortu bezpieczeństwa.

W uzasadnieniu SN podkreślił, że „analiza przepisów dotyczących resortu bezpieczeństwa publicznego z lat 1944–1954 wskazuje, iż ówczesny ustawodawca pojęciem aparatu bezpieczeństwa publicznego obejmował zarówno wszystkie organy wchodzące w skład tego resortu, podległe jego kierownikowi (następnie ministrowi bezpieczeństwa publicznego), jak również wszystkie osoby zatrudnione w tych organach, a także formalnie poza tymi strukturami”¹².

Analizując uchwałę SN, warto zwrócić uwagę na przyjętą przez sąd argumentację w kwestii ustalenia zakresu czasowego omawianego przepisu, co było odpowiedzią

⁹ Rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z 12 II 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania dotyczących pozbawienia uprawnień kombatanckich oraz zasad przeprowadzania weryfikacji tych uprawnień (DzU 1992, nr 16, poz. 63).

¹⁰ W urzędach wojewódzkich powołano społeczne komisje weryfikacyjne, składające się głównie z kombatanckich, które zajmowały się przeglądem dokumentacji związanej z przyznaniem uprawnień kombatanckich przez ZBoWiD.

¹¹ OSNC 1992, nr 10, poz. 174. Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z 7 V 1992 r., sygn. II UZP 7/91.

¹² *Ibidem*.

na zapytanie „czy pozbawienie uprawnień kombatanckich wiąże się z zatrudnieniem w aparacie bezpieczeństwa publicznego do czasu jego rozwiązania [tj. do 1990 r. – przyp. autorów], czy tylko w latach 1944–1956?”¹³. Sąd Najwyższy, badając intencje ustawodawcy przy określaniu cezury czasowej wskazanej w ustawie o kombatanach, oparł się nie tylko na materiałach stenograficznych z posiedzeń Sejmu i Senatu RP. W uchwale czytamy: „za taką wykładnią [czyli przyjęciem dat granicznych 1944–1956 – przyp. autorów] przemawia też fakt, że część osób zatrudnionych w Służbie Bezpieczeństwa, stanowiącej od 1957 r. organ Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, po przeprowadzonej w 1990 r. weryfikacji, została zatrudniona w Urzędzie Ochrony Państwa i w Policji. W organach tych zatrudnia się osoby o nieskazitelnym postawie etyczno-moralnej, a na taką ocenę nie zasługiwałyby osoby pozbawione uprawnień kombatanckich na podstawie omawianego przepisu”¹⁴.

Przepisy pozbawiające miana kombatanca osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa państwa były – na wniosek rzecznika praw obywatelskich – przedmiotem oceny Trybunału Konstytucyjnego, który w orzeczeniu z 15 lutego 1994 r. uznał, że art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a) ustawy o kombatanach jest niezgodny z konstytucyjną zasadą równości i sprawiedliwości¹⁵. Z uwagi na fakt, iż Parlament RP nie zdołał przeprowadzić zmian w ustawie w wymaganym terminie, prezes TK w obwieszczeniu z 9 września 1994 r. ogłosił utratę mocy tej części art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a) ustawy kombatanckiej, która odmawiała szczególnych uprawnień kombatanom pracującym w aparacie bezpieczeństwa, lecz poza strukturami zwalczającymi organizacje niepodległościowe i osoby działające na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego¹⁶. Wyrok wydany przez TK sparaliżował działania weryfikacyjne UdsKiOR, a przed Sejmem II kadencji postawił zadanie nowelizacji prawa kombatanckiego. Burzliwą debatę w Sejmie zdominowały spory historyczne, sprowadzające się do odmiennej oceny okresu stalinowskiego terroru. Zdaniem posłów lewicy po wojnie w Polsce toczyła się wojna domowa i uczestników walk po obydwu stronach należy uhonorować jednakowo. Taki punkt widzenia był nie do przyjęcia dla obozu prawicy.

Warto przytoczyć również dane statystyczne podane przez posłankę SLD Jolanę Banach, sprawozdawcę projektu nowelizacji ustawy o kombatanach, w wywiadzie udzielonym „Rzeczpospolitej”, z których wynika m.in., iż przez ponad trzy lata

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*. O tej argumentacji warto przypomnieć w kontekście krytycznych opinii na temat zakresu podmiotowego ustawy „dezubekizacyjnej”, która swoim zasięgiem objęła również pozytywnie zwerifikowanych funkcjonariuszy.

¹⁵ OTK 1994, nr 1, poz. 4, Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 15 II 1994 r., sygn. K. 15/93. Tekst orzeczenia dostępny w Internecie: http://www.trybunal.gov.pl/OTK/teksty/otk/1994/K_15_93.doc (dostęp 30 XI 2009).

¹⁶ Obwieszczenie prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 9 IX 1994 r. o utracie mocy obowiązującej art. 21 ust. 2 pkt 4 lit. a) ustawy o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (DzU 1994, nr 99, poz. 482). Zob. <http://isap.sejm.gov.pl/Details-Servlet?id=WDU19940990482> (dostęp 30 XI 2009).

działania ustawy pozbawiono uprawnień kombatanckich 9300 osób. Przy przyjęciu założenia, że $\frac{2}{3}$ spośród nich pracowało poza UB i Informacją Wojskową, akcja przywracania uprawnień kombatanckich na mocy wyroku TK mogła dotyczyć – według ówczesnych szacunków – ok. 6200 osób¹⁷.

Spór polityczny wokół noweli ustawy koncentrował się na podnoszonej przez lewicę odpowiedzialności zbiorowej za zbrodnie UB i zasadności pozbawiania uprawnień kombatanckich nabytych wcześniej, m.in. za udział w walkach z okupantem. W sumie zaproponowano aż pięć wersji poprawek kontrowersyjnego art. 21 ustawy o kombatanckich. Prace nad ustawą trwały ponad rok, a długo oczekiwaną zmianę Sejm uchwalił dopiero 1 grudnia 1994 r.

Zakres zmian wprowadzonych w ustawie, w zdominowanym przez lewicę parlamencie, był znacznie szerszy niż zakwestionowane przez TK przepisy, dlatego prezydent RP Lech Wałęsa 25 stycznia 1995 r. poinformował Sejm o odmowie podpisania znowelizowanej ustawy. Jednocześnie zwrócił się do parlamentu, by ponownie rozpatrzył te jej postanowienia, które dotyczyły również przywrócenia i zachowania uprawnień kombatanckich części byłych funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa, Informacji Wojskowej, organów prokuratury powszechnej i prokuratury wojskowej. Prezydent wniósł o wykreślenie zapisów art. 21 zaproponowanych przez Sejm jako sprzecznych z preambułą ustawy kombatanckiej¹⁸. Głosowanie nad prezydenckim wetem odbyło się 15 lutego 1995 r. Sejmowi nie udało się go odrzucić.

Do nowelizacji ustawy kombatanckiej parlament powracał wielokrotnie, a skuteczną zmianę zakwestionowanego przez TK przepisu wprowadzono dopiero w 1997 r.¹⁹ Wówczas w art. 21 po ust. 2 dodano zapis wprowadzający wyjątek od zasady pozbawiania uprawnień kombatanckich z tytułu pracy bądź służby w organach bezpieczeństwa. Zgodnie z art. 21 ust. 3 uprawnienia kombatanckie zachowały te osoby, które przedłożyły dowody, że do organów bezpieczeństwa zostały skierowane przez organizacje niepodległościowe lub przez te organizacje były zwerbowane w celu udzielania im pomocy. Uprawnienia zachowały również te osoby, które przedstawiły dowody, że podczas zatrudnienia, pełnienia służby lub funkcji w strukturach, jednostkach i na stanowiskach opisanych w ustawie – wykonywały wyłącznie zadania niezwiązane ze zwalczaniem organizacji oraz osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷ *Polityka i granice kombatanckiej infamii* – wywiad z Jolantą Banach przeprowadzony przez Jolantę Kroner, „Rzeczpospolita”, 29 XI 1994. Zob. <http://new-arch.rp.pl/arttykul/34670.html> (dostęp 30 XI 2009).

¹⁸ Pełny tekst uzasadnienia prezydenckiego weta został opublikowany w „Rzeczpospolitej” w artykule *Ustawy: kombatancka oraz zasilkowa*, 28 I 1995. Zob. http://new-arch.rp.pl/arttykul/41750_Ustawy:_kombatancka_oraz_zasilkowa.html (dostęp 7 XII 2009).

¹⁹ Nowelizacja ustawy z 31 VII 1997 r. (DzU 1997, nr 68, poz. 436).

Warto nadmienić, że sprawą pozbawiania uprawnień kombatanckich byłych funkcjonariuszy UB zajmował się dwukrotnie Europejski Trybunał Praw Człowieka²⁰. W obydwu sprawach trybunał nie zakwestionował wprowadzonej do polskiego prawa zasady pozbawiania specjalnych przywilejów kombatanckich osób pełniących służbę w represyjnej komunistycznej służbie bezpieczeństwa²¹.

Decyzja o przyznaniu statusu kombatancka bądź osoby represjonowanej miała znaczenie nie tylko honorowe – wiązała się również z określonymi uprawnieniami pracowniczymi, emerytalnymi, szczególną ochroną zdrowia, pomocą socjalną itd. Jednym z najważniejszych przywilejów jest prawo do stałego dodatku kombatanckiego i ryczałtu energetycznego wypłacanego przez organ emerytalny. W przypadku śmierci kombatancka część jego uprawnień dziedziczy pozostała po nim wdowa. Z uwagi na materialny wymiar świadczeń kombatanckich ustawa była nowelizowana czternaście razy, a kwestia pozbawiania uprawnień części emerytów wywoływała wiele emocji²².

Z pierwszym projektem zmian w prawie skutkującym zmniejszeniem wysokości emerytur funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki wystąpił rząd Jana Olszewskiego. W lutym 1992 r. do Sejmu RP wpłynął rządowy projekt ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy niektórych służb państwowych²³. *Ratio legis* projektu było pozbawienie prawa do tzw. emerytur mundurowych niektórych funkcjonariuszy MO i UB-SB z lat 1945–1989, którzy swoimi działaniami naruszali prawa człowieka²⁴.

Pierwsze czytanie projektu ustawy odbyło się 9 maja 1992 r. Po zakończeniu procesu legislacyjnego i uwzględnieniu poprawek Senatu 19 grudnia 1992 r. Sejm przyjął ustawę o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy niektó-

²⁰ M.A. Nowicki, *Odebranie przywilejów, a nie dyskryminacja*, „Rzeczpospolita”, 15 IX 1999. Zob. <http://new-arch.rp.pl/artykul/242409.html> (dostęp 30 XI 2009).

²¹ S.D. przeciwko Polsce, decyzja z 15 VI 1999 r., Izba (Sekcja) VI, skarga nr 34610/97); S. przeciwko Polsce, decyzja z 1 VI 1999 r., Izba (Sekcja) III, skarga nr 39860/98. Zob. <http://new-arch.rp.pl/artykul/242409.html> (dostęp 30 XI 2009).

²² Podczas spotkania prezesa Rady Ministrów Leszka Millera z przedstawicielami organizacji kombatanckich, które odbyło się 8 V 2002 r. z okazji 57. rocznicy zakończenia II wojny światowej, prezes Zarządu Głównego Związku Kombatancków Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych gen. dyw. Waław Szklarski stwierdził, że w ostatnich 4 latach pozbawiono uprawnień kombatanckich ponad 60 tys. członków związku. Jednak do tych danych należy podchodzić ostrożnie, zważywszy na kontekst wystąpienia prezesa, który w dalszej części wypowiedzi prosił o podjęcie inicjatywy ustawodawczej mającej na celu znowelizowanie obowiązującej ustawy kombatanckiej (http://www.kombatanckipolski.pl/2002_06_art1.html, dostęp 13 X 2009).

²³ Druk nr 139 z 21 II 1992 r. i druk nr 139-A z 2 VI 1992 r.

²⁴ Zob. <http://orka.sejm.gov.pl/proc1.nsf/0/C90187DFAD06B66FC125745F003140FC?OpenDocument> (dostęp 13 X 2009).

rych służb państwowych²⁵. Prezydent RP Lech Wałęsa zawetował ustawę i 14 stycznia 1993 r. wniósł o jej ponowne rozpatrzenie w części dotyczącej okresów traktowanych jako równorzędne ze służbą w Wojsku Polskim (art. 20) oraz okresów służby traktowanych jako równorzędne ze służbą w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służbie Więziennej (art. 22 wzmiankowanej ustawy).

Artykuł 20 ustawy ustanawiał zasadę, że służba w Informacji Wojskowej, a także w jednostkach organizacyjnych lub na stanowiskach związanych ze stosowaniem represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Polski, w tym w sądownictwie wojskowym i w prokuraturze wojskowej, w latach 1944–1956 nie będzie traktowana jako równorzędna ze służbą w Wojsku Polskim. W konsekwencji zastosowania tego przepisu wskazany okres wliczany byłby do wymiaru emerytury jako nieskładkowy²⁶.

Zakwestionowany art. 22 ustawy zakładał natomiast, że „służba w Urzędzie Bezpieczeństwa i w Komitecie ds. Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów w latach 1944–1956 oraz służba w latach 1944–1989 w charakterze funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa, porządku i bezpieczeństwa publicznego, jeżeli realizowana była z naruszeniem prawa lub polegała na stosowaniu represji wobec osób działających na rzecz praw i wolności obywatelskich w związku z ich działalnością, nie będzie traktowana jako równorzędna ze służbą w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służbie Więziennej”²⁷.

W uzasadnieniu wniosku prezydent Wałęsa wskazał, że ww. przepisy ustanawiają bezwarunkową odpowiedzialność zbiorową żołnierzy pełniących w przeszłości służbę w Informacji Wojskowej oraz funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa i Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, wprowadzają także odpowiedzialność zbiorową żołnierzy, którzy pełnili służbę w latach 1944–1956 w jednostkach organizacyjnych lub na stanowiskach związanych ze stosowaniem represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Polski, w tym w sądownictwie wojskowym i w prokuraturze wojskowej. Prezydenckie weto dotyczyło też przepisu, który przekazywał organom pozasądowym prawo do orzekania o istnieniu bądź braku okoliczności uzasadniających zastosowanie restrykcyjnych przepisów²⁸.

Głosowanie nad prezydenckim wetem odbyło się na posiedzeniu Sejmu 6 lutego 1993 r. W głosowaniu wzięło udział 288 posłów, większość 2/3 wynosiła 192 głosy.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Sprawozdanie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji Obrony Narodowej, Komisji Polityki Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej w sprawie wniosku prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o ponowne rozpatrzenie ustawy z 19 XII 1992 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy niektórych służb państwowych (druki nr 706 i 742). Stenogram posiedzenia z 6 II 1993 r. zob. <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf/main/5C207817> (dostęp 13 X 2009).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

Za ponownym uchwaleniem ustawy padło 145 głosów, przeciwko – 116, a 27 posłów wstrzymało się od głosu. Wobec nieuzyskania bezwzględnej większości Sejm nie zdołał obalić prezydenckiego weta i ponownie uchwalił ustawę.

Kolejne przepisy regulujące kwestie związane z odbieraniem przywilejów emerytalnych funkcjonariuszom komunistycznych organów represji zostały uchwalone w grudniu 1993 r. kiedy Parlament RP przyjął ustawę z 10 grudnia o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin²⁹. Więcej na temat tej ustawy w dalszej części niniejszego opracowania.

W tym miejscu należy także wspomnieć o ustawie uchwalonej 18 lutego 1994 r. – o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin³⁰. Warto dodać, że tuż po zwycięskich dla SLD wyborach do Sejmu II kadencji przeprowadzonych 19 września 1993 r. projekt wspomnianej ustawy skierowano do pierwszego czytania (25 listopada tr.). Posłem sprawozdawcą był Jerzy Dziewulski. 18 lutego 1994 r. Sejm ustawę uchwalił (302 posłów – za, 8 – przeciw, 79 – wstrzymało się od głosu). Senat poprawek nie wniósł, a prezydent tym razem ustawy nie zawetował³¹. W tej ustawie także znalazły się konkretne rozwiązania prawne pozbawiające funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki części uprawnień emerytalnych.

Kolejną próbę zmniejszenia emerytur funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa podjął rząd koalicji Akcji Wyborczej „Solidarność” – Unii Wolności w 1997 r. 26 listopada tego roku rząd przedłożył w Sejmie projekt ustawy zmieniającej zasady waloryzacji emerytur mundurowych. W uzasadnieniu projektu rządowego wskazywano m.in., że wychodzi on naprzeciw przyjętemu przez Sejm „programowi reformy systemu ubezpieczeń społecznych”, którego jednym z założeń było ujednoczenie zasad waloryzacji świadczeń emerytalno-rentowych³². Rządowy projekt ustawy o waloryzacji w 1998 r. niektórych emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw przewidywał waloryzację emerytur i rent tzw. służb mundurowych w 1998 r. w terminach i według wskaźnika przewidzianego dla waloryzacji świadczeń pracowniczych i rolniczych³³. Omawiany projekt zakładał wprowadzenie zmiany w ustawie z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin³⁴ przez skreślenie art. 6, ustanawiającego zasadę, że emerytury i renty podlegają waloryzacji w takim samym stopniu i terminie, w jakim następuje wzrost uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych. Analogiczna propozycja dotyczyła skreślenia art. 6 w ustawie z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu

²⁹ DzU 1994, nr 10, poz. 36 z późn. zm.

³⁰ DzU 1994, nr 53, poz. 214.

³¹ <http://orka.sejm.gov.pl/proc2.nsf/opisy/131.htm> (dostęp 8 I 2010).

³² Wniosek z 26 XI 1997 r. do marszałka Sejmu ([http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/56/\\$file/56.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/56/$file/56.pdf), dostęp 13 X 2009).

³³ Druk sejmowy nr 56 z 26 XI 1997 r.

³⁴ DzU 1994, nr 10, poz. 36 z późn. zm.

Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej i ich rodzin³⁵. W myśl tego przepisu renty i emerytury były waloryzowane w takim samym stopniu i terminie jak uposażenia funkcjonariuszy pozostających w służbie i zajmujących analogiczne stanowiska.

Po zakończeniu procesu legislacyjnego w obydwu izbach 18 grudnia 1997 r. Sejm RP uchwalił ustawę o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie ustaw. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski, korzystając z przysługującego mu prawa, ustawę zawetował. We wniosku z 23 grudnia 1997 r. o ponowne rozpatrzenie ustawy nie zakwestionował wprost rozwiązania polegającego na zniesieniu bezpośredniej zależności między wzrostem emerytur i rent tzw. służb mundurowych a wzrostem uposażeń czynnych zawodowo żołnierzy i funkcjonariuszy. Dowodził natomiast, że zastosowana przez ustawodawcę technika bezpośredniego działania ustawy (w tym przypadku wprowadzenie mniej korzystnych regulacji bez okresu dostosowawczego) stanowi wyraźne naruszenie zasady państwa prawa wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP³⁶. Podniósł również, że uchwalone regulacje nie były negocjowane z zainteresowanymi lub ich przedstawicielami³⁷. W tej kwestii powołał się na orzeczenie TK z 14 lutego 1992 r. (sygn. akt K 14/91)³⁸. Prezydent RP we wniosku wskazywał argumenty przemawiające za utrzymaniem odrębnych zasad waloryzacji emerytur i rent tej grupy świadczeniobiorców. Dowodził, że obowiązujący sposób waloryzacji świadczeń emerytalnych nie jest wyrazem szczególnego uprzywilejowania służb mundurowych.

W dniu głosowania w Sejmie, tj. 30 grudnia 1997 r., Rada Ministrów w następujący sposób uzasadniała własne stanowisko w spornej sprawie: „Jednym z najważniejszych problemów wymagających rozwiązania przy wprowadzaniu reformy systemu emerytalnego jest kwestia specjalnych regulacji emerytalnych dla różnych grup

³⁵ DzU 1994, nr 53, poz. 214 z późn. zm.

³⁶ Wniosek prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego o ponowne rozpatrzenie przez Sejm ustawy z 18 XII 1997 r. o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw skierowany do Sejmu RP (druk sejmowy nr 146 – zob. [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/146/\\$file/146.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/146/$file/146.pdf), dostęp 13 X 2009).

³⁷ W trakcie debaty sejmowej nad prezydenckim wetem poseł Jan Rulewski (Unia Wolności) argumentował, że program reformy systemu ubezpieczeń społecznych, w tym zasad waloryzacji emerytur i rent tzw. służb mundurowych, był dwukrotnie konsultowany, także na forum Komisji Trójstronnej (<http://kronika.sejm.gov.pl/kronika.97.3/text/pl/ps-10.htm>, dostęp 13 X 2009).

³⁸ Postępowanie wszczęte zostało przez Trybunał Konstytucyjny w następstwie wniosków zgłoszonych przez rzecznika praw obywatelskich, grupę posłów na Sejm RP oraz naczelne organy statutowe organizacji związków zawodowych o zbadanie zgodności z Konstytucją RP przepisów ustawy z 17 X 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (DzU 1991, nr 104, poz. 450). W orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny wyjaśnił, iż przez pojęcie „ustawowego trybu wymaganego do wydania aktu normatywnego (art. 2 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym) rozumieć należy nie tylko czynności składające się na rozpatrzenie projektu ustawy w parlamencie i jego przyjęcie w drodze głosowania przez obydwie izby, w sposób określony w Konstytucji oraz w regulaminach izb, lecz także przygotowanie projektu ustawy z udziałem zorganizowanych grup (organizacji) społecznych, jeżeli taki udział jest ustawowo przewidziany” (http://www.tribunal.gov.pl/OTK/teksty/otk/1992/K_14_91.doc, dostęp 13 X 2009).

zawodowych. Istniejące przywileje branżowe są niesprawiedliwe i odrzucane przez większość społeczeństwa. [...] Rada Ministrów zajęła na dzisiejszym posiedzeniu stanowisko wobec wniosku prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o ponowne rozpatrzenie ustawy o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw. Założone przez rząd i przyjęte przez parlament propozycje zmiany zasad waloryzacji emerytur mundurowych nie oznaczają likwidacji odrębności systemu emerytalnego dla wojska i funkcjonariuszy służb mundurowych. Rząd proponuje zmianę zasad waloryzacji emerytur dla tej grupy na takie same, jakie obowiązują pozostałych emerytów. Oznacza to, że emerytury dla wojska, policji, straży pożarnej czy służb więziennych będą rosły co najmniej tak szybko jak wzrost kosztów utrzymania. Obecny dwukrotnie wyższy poziom ich emerytur od emerytur pracowniczych jest wystarczającą rekompensatą za specyfikę służby. Dalsze jego zwiększanie byłoby niesprawiedliwe³⁹. Wiceprezes Rady Ministrów, minister finansów Leszek Balcerowicz, w trakcie debaty sejmowej poprzedzającej głosowanie nad prezydenckim wetem dowodził, że emerytura mundurowa jest prawie dwa razy wyższa od średniej emerytury cywilnej. Stwierdził również, że w przypadku zachowania dotychczasowych zasad przeciętna emerytura mundurowa byłaby w 1999 r. wyższa o 115 proc. od emerytury cywilnej, a w roku 2001 – o 128 proc. Wejście w życie ustawy – zdaniem ministra finansów – przyniosłoby oszczędności sięgające 390 mln zł⁴⁰.

Komisja Finansów Publicznych z udziałem przedstawicieli Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Obrony Narodowej oraz Polityki Społecznej, działając w trybie art. 52 ust. 1 regulaminu Sejmu, po rozpoznaniu wniosku prezydenta RP wniosła 30 grudnia 1997 r. o ponowne uchwalenie ustawy⁴¹. Po rozpatrzeniu sprawozdania Komisji Finansów Publicznych w sprawie wniosku prezydenta RP o ponowne rozpatrzenie ustawy z 18 grudnia 1997 r. o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (druki sejmowe nr 146, 147) odbyło się ponowne głosowanie nad ustawą. Za wnioskiem o jej uchwalenie głosowało 258 posłów, przeciw – 186, nikt się nie wstrzymał. Wobec niez uzyskania wymaganej większości $\frac{3}{5}$ głosów (w tym przypadku bezwzględna większość wynosiła 267 głosów) Sejm nie uchwalił ponownie ustawy o waloryzacji niektórych uposażeń, emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw⁴².

Niemal w tym samym czasie Sejm RP zdołał uchwalić ustawę z 17 grudnia 1997 r. o zmianie ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw⁴³ – zamykającą określonej grupie sędziów i prokuratorów prawo do otrzy-

³⁹ Komunikat z posiedzenia Rady Ministrów z 30 XII 1997 r. (http://www.kprm.gov.pl/archiwum/1937_3176.htm, dostęp 13 X 2009).

⁴⁰ Zob. <http://kronika.sejm.gov.pl/kronika.97.3/text/pl/ps-10.htm> (dostęp 13 X 2009).

⁴¹ Sprawozdanie Komisji Finansów Publicznych z 30 XII 1997 r. (druk sejmowy nr 147 – zob. [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/147/\\$file/147.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/147/$file/147.pdf), dostęp 13 X 2009).

⁴² Zob. <http://kronika.sejm.gov.pl/kronika.97.3/text/pl/ps-10.htm#b4> (dostęp 13 X 2009).

⁴³ DzU 1998, nr 98, poz. 607.

mywania uposażenia wynikającego ze stanu spoczynku. Należy też podkreślić, że na mocy tej ustawy szczególnych uprawnień pozbawieni zostali również członkowie ich rodzin. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 2 ww. ustawy przepisy o stanie spoczynku i uposażenia w stanie spoczynku nie miały zastosowania do tych sędziów i prokuratorów, którzy w latach 1944–1956 byli zatrudnieni, pełnili służbę lub funkcję w strukturach UB, SB i Informacji Wojskowej, a także w nadzorujących je komórkach jednostek zwierzchnich związanych ze stosowaniem represji wobec osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego.

Stosownie do art. 7 ust. 3 przepisów o pozbawieniu prawa do stanu spoczynku nie stosowano wobec osób, które udowodniły, że do organów represji zostały skierowane przez organizacje niepodległościowe lub przez te organizacje były zwerbowane w celu udzielenia im pomocy, bądź udowodniły, że podczas zatrudnienia, pełnienia służby lub funkcji w strukturach organów represji wykonywały wyłącznie zadania niezwiązane ze zwalczaniem organizacji oraz osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej.

Do organów represji ustawa enumeratywnie zaliczyła: Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD) Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich lub inne organy represji ZSRS działające przeciwko narodowi i państwu polskiemu od września 1939 do końca 1956 r.; Urząd Bezpieczeństwa, Służbę Bezpieczeństwa i Informację Wojskową, a także nadzorujące je komórki jednostek zwierzchnich, związane ze stosowaniem represji wobec osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego w latach 1944–1956; sądy i prokuratury wojskowe (jednostki organizacyjne albo stanowiska związane ze stosowaniem represji wobec osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości państwa polskiego); wyspecjalizowane komórki organizacyjne w sądach powszechnych stosujące represje za działalność niepodległościową, polityczną lub obronę praw człowieka (sekcje i wydziały spraw tajnych, wydziały doraźne).

Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski skierował cytowaną ustawę do Trybunału Konstytucyjnego, który w wyroku z 24 czerwca 1998 r. (sygn. K 3/98) orzekł o konstytucyjności większości zaskarżonych przepisów⁴⁴.

Rozpatrując zagadnienia związane z odbieraniem szczególnych przywilejów emerytalnych byłym funkcjonariuszom komunistycznych organów bezpieczeństwa, należy wspomnieć o przepisach zawartych w tzw. ustawach mundurowych, pozbawiających uprzywilejowanej emerytury tych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa,

⁴⁴ MP 1998, nr 22, poz. 331.

którym udowodniono, że w okresie stalinowskim w związku z pełnioną służbą stosowali represje wobec osób działających na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego.

Wprowadzony na mocy ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin przepis art. 13 ust. 2 stanowi, że „nie traktuje się jako służby w Wojsku Polskim służby w latach 1944–1956 w Informacji Wojskowej, sądownictwie wojskowym i prokuraturze wojskowej, jeżeli emerytowi udowodniono w trybie postępowania karnego lub dyscyplinarnego stosowanie represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność podjętą na rzecz suwerenności i niepodległości Polski”⁴⁵. Postępowanie karne w tych sprawach prowadzi Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (wcześniej Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej), do którego obowiązków należy również powiadomienie o ustalonej okoliczności właściwego organu emerytalnego.

Dla zobrazowania skali trudności w skutecznym zastosowaniu tej represyjnej sankcji warto przypomnieć o staraniach mających na celu pozbawienie uprzywilejowanej emerytury wojskowej stalinowskiej prokurator – Heleny Wolińskiej-Brus⁴⁶, a także byłego wiceszefa Informacji Wojskowej – Władysława Kochana⁴⁷. W przypadku Heleny Wolińskiej, która prawo do renty za wysługę lat nabyła na podstawie ustawy z 13 grudnia 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i nadterminowych oraz ich rodzin⁴⁸, decyzję o wstrzymaniu wypłaty świadczeń podjęto wskutek stwierdzonych uchybień natury formalnej, nie zaś z powodu skazania za stosowanie represji wobec osób podejrzanych lub skazanych za działalność na rzecz suwerenności i niepodległości Polski. W trakcie weryfikacji dokumentów emerytalnych Wojskowe Biuro Emerytalne stwierdziło, że Helena Wolińska-Brus w dniu zwolnienia z wojska nie miała wymaganych 15 lat służby wojskowej, a jedynie 14 lat, 1 miesiąc i 25 dni. Okoliczność ta stała się podstawą do wydania przez dyrektora Wojskowego Biura Emerytalnego w Warszawie decyzji o wstrzymaniu od 1 stycznia 2006 r. wypłaty emerytury wojskowej⁴⁹.

W przypadku byłego wiceszefa Informacji Wojskowej Władysława Kochana – jak podała Polska Agencja Prasowa 25 maja 2006 r. – podstawą do odebrania uprzywile-

⁴⁵ Tekst jednolity: DzU 2004, nr 8, poz. 66.

⁴⁶ W zasobie archiwalnym IPN znajdują się dokumenty osobowe dotyczące Heleny Wolińskiej: AIPN, 707/468, t. 1, Akta personalne Heleny Wolińskiej – funkcjonariuszki KG MO w Warszawie; AIPN, 707/468, t. 2, Akta sprawy ewidencyjnej dotyczącej mjr Heleny Wolińskiej; AIPN, 2174/3357, Akta personalne Heleny Wolińskiej – prokurator wojskowej.

⁴⁷ W zasobie archiwalnym IPN zachowała się tzw. teczka wyjazdowa dotycząca Władysława Kochana (AIPN, 01918/753).

⁴⁸ DzU 1958, nr 2, poz. 6 z późn. zm.

⁴⁹ Odpowiedź ministra obrony narodowej Radosława Sikorskiego na zapytanie nr 269 posłanki Anny Sobeckiej w sprawie wypłacania przez Polskę wysokich świadczeń emerytalnych prokuratorom i oficerom Urzędu Bezpieczeństwa oskarżonym o zbrodnie komunistyczne (<http://orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/main/4BB031ED>, dostęp 30 XI 2009).

jowanej emerytury stał się wyrok Najwyższego Sądu Wojskowego wydany w 1959 r., utrzymujący w mocy wyrok 5 lat więzienia wobec Kochana za znęcanie się nad więźniami Informacji Wojskowej. W związku z wystąpieniem przesłanki, o której mowa w art. 13 ust. 2 ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin, okres jego służby w Informacji Wojskowej w latach 1944–1954 nie został wliczony do wysługi lat, co w dalszej konsekwencji – z powodu zbyt krótkiego okresu służby w Wojsku Polskim – pozbawiło go prawa do świadczenia emerytalnego w wynikającej z uprzywilejowania wysokości. Decyzją Wojskowego Biura Emerytalnego z 18 maja 2006 r. o ustaniu prawa do wojskowej emerytury Władysław Kochan stracił od 31 maja 2006 r. prawo do ponad 3 tys. zł wojskowej emerytury⁵⁰.

Podobne rozwiązania przyjęto w uchwalonej 18 lutego 1994 r. ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin. Zgodnie z art. 13 ust. 2 cytowanej ustawy „przepisu ust. 1 nie stosuje się do służby w latach 1944–1956 w charakterze funkcjonariusza organów bezpieczeństwa państwa, porządku i bezpieczeństwa publicznego, jeżeli przy wykonywaniu czynności służbowych funkcjonariusz popełnił przestępstwo przeciwko wymiarowi sprawiedliwości lub naruszające dobra osobiste obywatela i za to został zwolniony dyscyplinarnie, umorzono wobec niego postępowanie karne ze względu na znikomy lub nieznaczny stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu lub został skazany z winy umyślnej prawomocnym wyrokiem sądu”⁵¹.

W tym miejscu warto wspomnieć o podejmowanych przez Biuro Emerytalne Służby Więziennej próbach pozbawienia prawa do renty komendanta obozu UB w Świętochłowicach Salomona Morela, któremu pion śledczy IPN zarzucał doprowadzenie do śmierci półtora tysiąca więźniów⁵². W lutym 2006 r. na kilka miesięcy zawieszono Morelowi wypłacanie emerytury – podobnie jak w przypadku Heleny Wolińskiej-Brus – z uwagi na stwierdzone braki formalne w dokumentacji emerytalnej. Po kilku

⁵⁰ Informacja pochodzi ze strony internetowej IPN: http://www.ipn.gov.pl/wai/pl/18/3084/PRZEG_LAD_MEDIOW__25_maja_2006_r.html (dostęp 13 X 2009).

⁵¹ W tekście pierwotnym ustawy z 1994 r. art. 13 ust. 1 brzmiał: „Jako równorzędne ze służbą w Policji, Urzędzie Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i w Służbie Więziennej traktuje się:

- 1) okresy służby w charakterze funkcjonariusza Policji państwowej, organów bezpieczeństwa państwa, porządku i bezpieczeństwa publicznego, z wyjątkiem służby określonej w ust. 2,
- 2) służbę wojskową uwzględnianą przy ustalaniu prawa do emerytury wojskowej,
- 3) okresy służby w charakterze funkcjonariusza Służby Ochrony Kolei, jeżeli funkcjonariusz przeszedł bezpośrednio do służby w Milicji Obywatelskiej lub w Służbie Więziennej w terminie do dnia 1 kwietnia 1955 r.,
- 4) okresy zatrudnienia lub służby w zawodowych jednostkach ochrony przeciwpożarowej i nauki w szkołach pożarniczych, w charakterze członka Korpusu Technicznego Pożarnictwa, a także funkcjonariusza pożarnictwa w terminie do dnia 31 stycznia 1992 r.” (DzU 1994, nr 53, poz. 214).

⁵² AIPN Ka, 416/8, Akta personalne Salomona Morela. Skrócony biogram Morela znajduje się na stronie internetowej IPN: <http://www.ipn.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=239&id=3758&poz=5&update=1> (dostęp 5 I 2010).

miesiącach braki te zostały uzupełnione i począwszy od sierpnia 2006 r., organ emerytalny wznowił wypłacanie emerytury w wysokości 5 tys. zł, pomniejszonej na wniosek pionu śledczego IPN o 25 proc., tj. ok. 1,3 tys. zł. Kwotę tę traktowano jako zabezpieczenie na poczet przyszłych odszkodowań dla ofiar represji, w przypadku gdyby wobec Salomona Morela zapadł wyrok skazujący⁵³.

Próbę zmiany stanu prawnego dotyczącego emerytur i rent byłych funkcjonariuszy aparatu represji podjęła grupa posłów partii Prawo i Sprawiedliwość⁵⁴, przedstawiając 22 stycznia 2006 r. w Sejmie RP projekt ustawy wprowadzającej rozwiązania, które pozwoliłyby na skuteczne pozbawianie przywilejów emerytalnych funkcjonariuszy bezpieki, a także sędziów i prokuratorów skazanych za popełnienie zbrodni komunistycznej. W projekcie zmian znalazł się przepis, na mocy którego pozbawianie uprzywilejowanej emerytury byłoby możliwe już na etapie przedstawienia aktu oskarżenia lub postawienia zarzutów funkcjonariuszowi. W projekcie znalazł się też zapis pozwalający na całkowite pozbawienie wypłacanych świadczeń, jeżeli dana osoba nie chce stawić się przed sądem albo skierowano wobec niej wnioski o ekstradycję do państwa, w którym przebywa. Powołując się na zasadę sprawiedliwości społecznej, projektodawcy podkreślali konieczność wprowadzenia sankcji polegających na pozbawieniu wysokich emerytur funkcjonariuszy PRL zwalczających w sposób przestępczy i zbrodniczy wolnościowe dążenia narodu polskiego, a obecny stan prawny określili jako demoralizujący i patologiczny⁵⁵.

21 marca 2006 r. projekt ustawy został skierowany do Komisji Polityki Społecznej – z zaleceniem zasięgnięcia opinii Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji ds. Służb Specjalnych, Komisji Obrony Narodowej oraz Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka. Pierwsze czytanie odbyło się 7 czerwca 2006 r. Powołana do tego celu podkomisja nadzwyczajna obradowała po raz ostatni 25 stycznia 2007 r.

Kolejną inicjatywą mającą na celu pozbawienie przywilejów emerytalnych byłych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa był projekt ustawy o podaniu do wiadomości publicznej informacji o byłych funkcjonariuszach komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, czasowym ograniczeniu pełnienia przez nich funkcji pub-

⁵³ Salomon Morel zmarł 14 II 2007 r. w Tel Awiwie.

⁵⁴ Druk sejmowy nr 423 z 22 I 2006 r. Projekt ustawy o zmianie ustawy z 18 II 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin; ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin; ustawy z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych i innych ustaw ([http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/291C262E58618DF1C1257139002A64AA/\\$file/423.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/291C262E58618DF1C1257139002A64AA/$file/423.pdf), dostęp 19 XI 2009).

⁵⁵ *Ibidem* (uzasadnienie projektu ustawy).

licznych oraz pozbawieniu ich nieuzasadnionych przywilejów emerytalnych, złożony w Sejmie 4 maja 2007 r. przez posłów Prawa i Sprawiedliwości⁵⁶.

Preambuła projektu głosiła, że „w latach 1944–1989 organy bezpieczeństwa państwa stanowiły główny filar systemu komunistycznego bezprawia. System ten służył utrwalaniu zależności Polski od obcego mocarstwa i totalitarnego ustroju, który był zaprzeczeniem zasad demokracji i państwa prawnego [...] z tych powodów służba w organach bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1956 zasługuje na najwyższą dezaprobatę z punktu widzenia zasad etycznych i prawnych [...] służba w tych organach w latach późniejszych musi być zaś uznana co najmniej za świadectwo sprzeniewierzenia się uniwersalnym wartościom, na których opiera się demokratyczne państwo prawne, oraz przyzwolenie na działanie wbrew dobru wspólnemu i powszechnie uznanym prawom człowieka.

Osoby, które decydowały się na taką służbę, nie powinny korzystać z tego tytułu z żadnych przywilejów materialnych, a ich udział w życiu publicznym państwa, które pragnie zbudować ład demokratyczny na fundamencie prawdy, uczciwości, sprawiedliwości i praworządności, powinien podlegać pewnym ograniczeniom. Obywatele mają też prawo wiedzieć, kto i na jakich stanowiskach służył w komunistycznym aparacie bezpieczeństwa⁵⁷.

Biorąc pod uwagę treści zawarte w preambule, ustawa miała uregulować kilka kwestii. Przede wszystkim miano podać do publicznej wiadomości informacje o byłych funkcjonariuszach komunistycznych organów bezpieczeństwa, ponadto chciano doprowadzić do czasowego ograniczenia możliwości pełnienia przez nich funkcji publicznych, po trzecie – ustawa miała doprecyzować zasady uwzględniania służby w komunistycznych organach bezpieczeństwa państwa w ustalaniu świadczeń przysługujących byłym funkcjonariuszom i członkom ich rodzin⁵⁸. Podjęte przez Sejm prace legislacyjne nie zostały zakończone i ostatecznie ustawa ta nie weszła w życie⁵⁹.

⁵⁶ Zob. druk sejmowy nr 2026 z 4 V 2007 r. ([http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/4419A95135070D69C125733E0047D05A/\\$file/2026.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/4419A95135070D69C125733E0047D05A/$file/2026.pdf), dostęp 19 XI 2009). Komentarze do projektu ustawy pojawiały się również w prasie specjalistycznej, np.: P. Chojecki, *SB z Policji?*, „Policja 997” 2007, nr 2, s. 6.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ W uzasadnieniu projektu ustawy zauważono, że awanse osiągnięte w ramach komunistycznej bezpieki nie mogą być tytułem do jakichkolwiek szczególnych świadczeń. Posłowie argumentowali, że to, iż ktoś miał dłuższy staż i zajmował coraz wyższe stanowiska, świadczy o tym, że był bardziej gorliwy w utrwalaniu totalitaryzmu i tłumieniu niepodległościowych aspiracji niż inni funkcjonariusze. Dlatego w opinii posłów wnioskodawców służbę w organach bezpieczeństwa państwa powinno się traktować – jeśli chodzi o wymiar finansowy – jako służbę na stanowisku odpowiadającym najniższemu szeregowaniu. Takie podejście dotyczyło osób służących w bezpiece od 1 I 1957 do 30 VI 1989 r. Służący w aparacie bezpieczeństwa z lat 1944–1956 powinni być natomiast pozbawieni jakichkolwiek świadczeń emerytalnych.

⁵⁹ Projekt omawianej ustawy został skierowany do pierwszego czytania 21 VIII 2007 r., jednak prace legislacyjne zostały przerwane w związku z wyborami parlamentarnymi. Z pewnymi zmianami projekt ponownie wniesiono do Sejmu 13 XII 2007 r. (druk 789). Ostatecznie został odrzucony w pierwszym czytaniu 24 X 2008 r.

Kolejne działania ustawodawcze mające na celu odebranie przywilejów emerytalnych byłym funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa zostały podjęte jesienią 2008 r. Projekt ustawy przygotowany przez posłów Platformy Obywatelskiej o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin został skierowany do marszałka Sejmu 24 września 2008 r.⁶⁰

W uzasadnieniu projektu wnioskodawcy napisali, że „służba w organach bezpieczeństwa w latach 1944–1990 była pracą skierowaną przeciwko wolnościowym dążeniom Narodu Polskiego. Jednocześnie – zdaniem wnioskodawców – na szczególne potępienie zasługiwało uczestnictwo w pracach Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. Bezprawne powołanie i działalność WRON, będącej w istocie zorganizowanym wojskowym związkiem antyniepodległościowym, spowodowało ogrom szkód dla niepodległościowych dążeń wielu milionów Polaków. Niedopuszczalnym jest dalsze trwanie systemu prawnego, który przewiduje dla tych osób wysokie przywileje emerytalne, szczególnie w kontekście trudnej obecnie sytuacji materialnej wielu ludzi walczących w tych latach o wolność, niepodległość i prawa człowieka”⁶¹.

Projekt skierowano do pierwszego czytania na posiedzeniu Sejmu 15 października 2008 r. Prace nad tzw. ustawą dezubekizacyjną w Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Komisji Polityki Społecznej i Rodziny przebiegały szybko⁶². 23 stycznia 2009 r. Sejm RP uchwalił ustawę o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁶³. 26 stycznia ustawa została skierowana do podpisu prezydenta RP, zaś 6 lutego podpisana i 13 lutego ogłoszona w Dzienniku Ustaw. Przewidziano trzydziestodniowe *vacatio legis* od dnia publikacji, więc ustawa zaczęła obowiązywać 16 marca 2009 r.

Intencje ustawodawcy ujęto w preambule, która głosi że „system władzy komunistycznej opierał się głównie na rozległej sieci organów bezpieczeństwa państwa,

⁶⁰ Druk sejmowy nr 1140 z 24 IX 2008 r. ([http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/EB5E1009EA31AA12C12574E300359142/\\$file/1140.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/EB5E1009EA31AA12C12574E300359142/$file/1140.pdf), dostęp 19 XI 2009).

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² W toku prac nad ustawą rozważano możliwość zmniejszania nie tylko emerytur, ale też rent byłym funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa. Ostatecznie zrezygnowano z tego pomysłu (D. Kołakowska, *Więcej ograniczeń dla esbeków?*, „Rzeczpospolita”, 27 XI 2008).

⁶³ DzU 2009, nr 24, poz. 145.

spełniającej w istocie funkcje policji politycznej, stosującej bezprawne metody, naruszające podstawowe prawa człowieka, stwierdzając, że wobec organizacji i osób broniących niepodległości i demokracji dopuszczano się zbrodni przy jednoczesnym wyjęciu sprawców spod odpowiedzialności i rygorów prawa, dostrzegając, że funkcjonariusze bez ponoszenia ryzyka utraty zdrowia lub życia, korzystając przy tym z licznych przywilejów materialnych i prawnych w zamian za utrwalanie nieludzkiego systemu władzy, uznając, że samowolna Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego służyła utrwalaniu systemu komunistycznego w Polsce, wyróżniając postawę tych funkcjonariuszy i obywateli, którzy ponosząc wielkie ryzyko, stanęli po stronie wolności i pokrzywdzonych obywateli – kierując się zasadą sprawiedliwości społecznej wykluczającą tolerowanie i nagradzanie bezprawia, uchwała się, co następuje”.

Ustawa, nazywana w skrócie „dezubekizacyjną”⁶⁴, zmieniła zapisy dwóch aktów prawnych, tj. ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin⁶⁵, jak również ustawy z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁶⁶.

W pierwszej z cytowanych ustaw po art. 15a dodano art. 15b brzmiący „w przypadku osoby, która była członkiem Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego, emerytura wynosi 0,7 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w Wojsku Polskim po dniu 8 maja 1945 r.”⁶⁷ W przypadku drugiej z cytowanych ustaw zakres zmian jest znacznie obszerniejszy, przekładający się wprost na zwiększenie katalogu zadań wykonywanych przez IPN.

Na mocy wprowadzonych zmian ustalono, że na wniosek organu emerytalnego, tj. Zakładu Emerytalno-Rentowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji bądź Biura Emerytalnego Służby Więziennej IPN sporządzi na podstawie posiadanych akt osobowych informacje o przebiegu służby wskazanych funkcjonariuszy w organach bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 2 ustawy z 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa

⁶⁴ W debacie publicznej, na łamach gazet i w języku potocznym używa się zamiennie terminów „deubekizacja” i „dezubekizacja”. Według językoznawców prawidłową wersją jest „dezubekizacja” (A. Niesłuchowska, *Dezubekizacja czy deubekizacja? Która wersja poprawna*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,48996,title,Dezubekizacja-czy-deubekizacja-Która-wersjapoprawna,wid,8849936,wiadomosc.html>, dostęp 7 XII 2009).

⁶⁵ DzU 2004, nr 8, poz. 66, z późn. zm.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Artykuł 3 ustawy o zmianie ustawy... określił, że w przypadku osób, które były członkami WRON, organy emerytalne właściwe według przepisów ustawy z 10 XII 1993 r. dokonają z urzędu ponownego ustalenia prawa do świadczeń i wysokości świadczeń.

z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów⁶⁸. W ustawie określono termin na sporządzenie tych informacji, który wynosił 4 miesiące od daty złożenia wniosku.

Wymienione powyżej organy emerytalne przesyłały do IPN listy osób pobierających obecnie świadczenia emerytalne, w stosunku do których zachodziły jakiegokolwiek wątpliwości dotyczące ich „mundurowych” karier zawodowych przed 1990 r. Ostatecznie w 2009 r. IPN otrzymał do weryfikacji listę ponad 194 tys. osób, które w opinii ZER MSWiA lub BE SW należało sprawdzić pod kątem ich ewentualnej służby w komunistycznych organach bezpieczeństwa.

Organ emerytalny nadesłał wnioski, które powinny zawierać następujące informacje: imię i nazwisko, nazwisko rodowe, imię ojca, datę urodzenia, określenie ostatniego stanowiska oraz formacji czy jednostki organizacyjnej, w której funkcjonariusz pełnił służbę w dniu zwolnienia. Wnioski emerytalne były przekazywane pojedynczo, zbiorczo, w formie papierowej lub elektronicznej.

Instytut Pamięci Narodowej przekazywał systematycznie informacje zawierające dane osobowe funkcjonariusza ze wskazaniem okresów służby w organach bezpieczeństwa państwa. Dodatkowo, w przypadku odnalezienia dokumentów, informował organ emerytalny o tym, czy z materiałów zgromadzonych w archiwach IPN wynikało, że funkcjonariusz podjął w okresie swojej służby bez wiedzy przełożonych współpracę i czynnie wspierał osoby lub organizacje działające na rzecz niepodległości państwa polskiego⁶⁹.

Na podstawie m.in. danych opracowanych przez IPN Zakład Emerytalno-Rentowy MSWiA lub Biuro Emerytalne SW ponownie przeliczały emerytury byłych funkcjonariuszy. Wypłata nowych świadczeń emerytalnych nastąpiła od 1 stycznia 2010 r.⁷⁰

⁶⁸ DzU 2007, nr 63, poz. 425, z późn. zm. Organami bezpieczeństwa państwa wyszczególnionymi w ustawie są: 1) Resort Bezpieczeństwa Publicznego PKWN; 2) Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego; 3) Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego; 4) jednostki organizacyjne podległe organom, o których mowa w pkt 1–3, a w szczególności jednostki Milicji Obywatelskiej w okresie do 14 XII 1954 r.; 5) instytucje centralne Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, rejonowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych; 6) Akademia Spraw Wewnętrznych; 7) Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza; 8) Zarząd Główny Służby Wewnętrznej jednostek wojskowych MSW oraz podległe mu komórki; 9) Informacja Wojskowa; 10) Wojskowa Służba Wewnętrzna; 11) Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego; 12) inne służby Sił Zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowośledcze, w tym w rodzajach broni oraz w okręgach wojskowych. Ponadto jednostkami Służby Bezpieczeństwa, w rozumieniu ustawy, są te jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz te jednostki, które były ich poprzedniczkami.

⁶⁹ Informacja o „współpracy” z osobami lub organizacjami działającymi na rzecz niepodległości państwa polskiego w intencji ustawodawcy miała przynieść byłym funkcjonariuszom realne korzyści, bowiem zgodnie z art. 15 b ust. 3 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji... okresy tej służby byłyby liczone według stawki 2,6 proc.

⁷⁰ *Niższe emerytury dla esbeków i członków WRON*, <http://biznes.onet.pl/nizsze-emerytury-dla-esbekow-i-czlonkow-wron,18497,3104654,1,news-detaj> (dostęp 1 I 2010).

Odbieranie przywilejów funkcjonariuszom komunistycznej bezpieki...

Uchwalenie tzw. ustawy dezubekizacyjnej należy uznać za bardzo ważny element procesu rozliczenia się przez państwo polskie z komunistycznym dziedzictwem i za zadośćuczynienie poczuciu sprawiedliwości społecznej. Niemniej jednak w ustawie są luki mające wpływ na skuteczną realizację celu, jaki zamierzali osiągnąć jej autorzy, który polegać miał na zmianie systemu prawnego, dającego funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa państwa wysokie przywileje emerytalne.

Chociaż z uzasadnienia projektu przedmiotowej ustawy wynika, że „służba w organach bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1990 była pracą skierowaną przeciwko wolnościowym dążeniom narodu polskiego”, to ustawodawca nie objął przepisami ustawy z 23 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych... właśnie żołnierzy Informacji Wojskowej, Wojskowej Służby Wewnętrznej, Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, jeżeli żołnierze ci otrzymują obecnie emerytury na podstawie przepisów ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. Artykuł 1 ustawy z 23 stycznia 2009 r. obniża bowiem emeryturę wypłacaną żołnierzom w stanie spoczynku jedynie wtedy, gdy byli oni członkami Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. Żołnierzy Informacji Wojskowej, Wojskowej Służby Wewnętrznej i innych wojskowych organów bezpieczeństwa państwa nowelizacja przepisów emerytalnych w ogóle nie dotyczy.

Powstaje zatem paradoksalna sytuacja: generał Mirosław Hermaszewski tylko za figurowanie w składzie WRON utraci część dotychczasowych wypłacanych mu świadczeń emerytalnych, natomiast oficerowie Informacji Wojskowej zwalczający podziemie niepodległościowe bądź zaangażowani w walkę z opozycją solidarnościową żołnierze WSW czy Zarządu II Sztabu Generalnego WP w dalszym ciągu będą się cieszyć dotychczasowymi przywilejami emerytalnymi. Takich paradoksów ustawa z 23 stycznia 2009 r. zawiera znacznie więcej⁷¹.

Art. 2 pkt 3 przedmiotowej ustawy przewiduje, iż świadczenia emerytalne wypłacane na podstawie przepisów ustawy z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej

⁷¹ Ustawodawca nie odniósł się do uprzywilejowanego zaliczania do wysługi lat funkcjonariuszy okresów innych niż okresy służby (pracy) w MO, UB-SB, szkolnictwie resortowym, m.in. z tytułu uprawnień kombatanckich (ZBoWiD), służby w LWP i przede wszystkim zaprowadzonego w warunkach stanu wojennego przepisu zaliczającego do wysługi lat pracę w uspołecznionych zakładach pracy oraz organizacjach partyjno-młodzieżowych. Doliczenie do wysługi okresów służby (pracy) odbywało się na podstawie zarządzeń ministra spraw wewnętrznych, kolejno: zarządzenia nr 6/77 z 4 III 1977 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania okresów służby (pracy) do wysługi lat funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, uwzględnianej przy ustalaniu uposażenia zasadniczego, zarządzenia nr 28/79 z 23 VI 1979 r. oraz zarządzenia nr 1/82 z 6 I 1982 r., w którym do uprzywilejowanego naliczania emerytury milicyjnej zaliczono „okresy pracy w uspołecznionych zakładach pracy przed przyjęciem do służby w Milicji Obywatelskiej, a także pracy w aparacie partyjnym i organizacji młodzieżowych” (par. 1.1.8. cyt. zarządzenia).

i Służby Więziennej oraz ich rodzin będą obniżone do 0,7 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w organach bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 2 ustawy z 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów. W artykule tym wśród organów bezpieczeństwa państwa wymienione są m.in.: Informacja Wojskowa, Wojskowa Służba Wewnętrzna, Zarząd II Sztabu Generalnego, inne służby Sił Zbrojnych, prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze.

W ten oto sposób ustawodawca z trudnych do zrozumienia przyczyn różnicuje sytuację żołnierzy wojskowych organów bezpieczeństwa. Ci, którzy uzyskali emeryturę na podstawie przepisów „wojskowych”, nie są pozbawieni przywilejów emerytalnych i w dalszym ciągu pobierać będą świadczenia w wysokości wynikającej z przyjęcia 2,6 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w wojskowych organach bezpieczeństwa. Natomiast ci, którzy przeszli ze służby w wojskowych organach bezpieczeństwa do służby w organach bezpieczeństwa podlegających ministrowi spraw wewnętrznych (np.: do WOP lub SB albo Milicji Obywatelskiej lub po 1990 r. do Policji) i uzyskują emerytury na podstawie przepisów ustawy z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy wymienionych w niej służb oraz ich rodzin, będą otrzymywać świadczenia w wysokości wynikającej z przyjęcia 0,7 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby tak w wojskowych, jak i podległych MSW organach bezpieczeństwa państwa. Ci zaś, którzy przeszli ze służby w organach bezpieczeństwa państwa podległych MSW do służby w organach bezpieczeństwa podległych MON i służąc w nich, uzyskali przywileje emerytalne, będą pobierali je w niezmienionej dotychczasowej wysokości – wyliczane po przyjęciu 2,6 proc. podstawy wymiaru za każdy rok służby w organach bezpieczeństwa państwa⁷².

⁷² Zakład Emerytalno-Rentowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji obniża emerytury na podstawie decyzji zawierających m.in. podstawę ustalenia nowej wysokości emerytury, jak również informację o wysokości na nowo obliczonego świadczenia. Emerytura jest uszczuplona dodatkowo o zaliczkę na podatek dochodowy, jak również składkę na ubezpieczenie zdrowotne. Symulacyjne wyliczenia nowych, obniżonych emerytur byłych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa zostały udostępnione przez ZER „Gazecie Prawnej”. Dla przykładu funkcjonariusz Policji, odchodząc ze służby w 1998 r. po 30 latach służby, z czego 18 lat przepracowanych w komunistycznej bezpiece, obecnie otrzymuje świadczenie w wysokości 2670 zł. Po obniżce jego emerytura wyniesie 1559,28 zł. Funkcjonariusz, który przeszedł na emeryturę w 1990 r. po 22 latach służby, z czego 4 przepracowanych w organach bezpieczeństwa państwa, otrzymuje 2247,50 zł emerytury. Po 1 I 2010 r. otrzyma świadczenie w wysokości 1980,90 zł. Szerzej zob. B. Wiktorowska, *Trwa weryfikacja emerytur byłych funkcjonariuszy służących w organach bezpieczeństwa*, „Gazeta Prawna”, 18 XI 2009, s. H5. Funkcjonariusze, którym obniżono emerytury, mający przyznaną grupę inwalidzką, mogą pobierać renty inwalidzkie, o ile są one wyższe od na nowo wyliczonych emerytur. Zob. Z. Baranowski, *Chorzy na ustawę*, „Nasz Dziennik”, 18 I 2010, s. 1. W artykule podano, że dotyczy to około 5 tys. osób. W przypadku emerytów otrzymujących świadczenia z Biura Emerytalnego Służby Więziennej średnia kwota obniżki emerytury wynosi 284,55 zł. Warto zauważyć, że spośród 587 osób pobierających świadczenia emerytalne z BE SW, wskazanych przez IPN jako te, które pełniły służbę w organach bezpieczeństwa państwa, organ emerytalny obniżył świadczenia tylko 154 osobom. Wynika to z faktu, że w przypadku 433 osób okres służby w organach bezpieczeństwa był na tyle

Trzeba również zwrócić uwagę na fakt, że IPN, zobowiązany przepisami ustawy do sporządzania informacji o okresach służby w organach bezpieczeństwa państwa na podstawie posiadanych akt osobowych, początkowo nie mógł skorzystać ze wszystkich dokumentów. W jego archiwum znajduje się bowiem zbiór wyodrębniony, do którego w rozumieniu art. 39 ustawy o IPN trafiły te dokumenty, które mają istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa. W związku ze statusem tych materiałów podlegają one szczególnej ochronie, a dostęp do nich jest ściśle reglamentowany. Z dokumentów zgromadzonych w zbiorze wyodrębnionym mogą skorzystać wyłącznie wyznaczeni przedstawiciele służb specjalnych.

Ograniczenia opisane w art. 39 nie dotyczą uprawnień sądu i prokuratora pionu śledczego IPN w sprawach dotyczących zbrodni nazistowskich, komunistycznych oraz innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub wojenne. Ponadto dostęp do dokumentów ze zbioru wyodrębnionego mają sąd i prokuratorzy pionu lustracyjnego IPN w związku z realizacją postępowań lustracyjnych⁷³. W zbiorze tym mogą się znajdować akta osobowe funkcjonariuszy komunistycznych organów bezpieczeństwa, które nie będą wykorzystane w toku realizacji ustawy dezubekizacyjnej, gdyż nie pozwala na to prawo. IPN nie sprawdzał więc początkowo wniosków kierowanych przez organy emerytalne w tzw. zbiorze wyodrębnionym.

W toku prac nad ustawą prezes IPN zwracał uwagę na tę niedoskonałość prawną. Mimo to nie została ona rozwiązana⁷⁴. Dopiero w listopadzie 2009 r. z inicjatywy prezesa IPN rozpoczęto konsultacje z właściwymi służbami specjalnymi w sprawie możliwości skorzystania z dokumentów znajdujących się w tzw. zbiorze zastrzeżonym. Ustalono, że w trybie ustawowego przeglądu nastąpi znoszenie klauzul tajności z wyciągów z tych dokumentów, na podstawie których będzie możliwe ustalenie okresu służby w organach bezpieczeństwa państwa.

Uchwalenie ustawy dezubekizacyjnej wzbudziło wiele kontrowersji zarówno na gruncie formalnoprawnym, jak i w odbiorze społecznym. 23 lutego 2009 r. grupa posłów reprezentowana przez Jana Widackiego i Janusza Zemke złożyła do TK

krótki, że nie spowodował obniżki emerytury. Szerzej zob. H. Świeszczakowska, *Nierozstrzygnięty spór o emeryturę*, „Forum Penitencjarne” 2010, nr 2, s. 7. Według informacji Zakładu Emerytalno-Rentowego MSWiA przekazanych Trybunałowi Konstytucyjnemu w grupie funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa przeciętna emerytura w lutym 2010 r. wynosiła 2558,82, a w powszechnym systemie emerytalnym 1618,70 zł. Przeciętna emerytura członka WRON w tym okresie wynosiła 6028,80 zł (www.trybunal.gov.pl/Rozprawy/2008/rozprawy.htm, dostęp 3 III 2010).

⁷³ Art. 39 a ustawy z 18 XII 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

⁷⁴ Przedstawiciele IPN zapraszani na posiedzenia komisji rozpatrującej projekt ustawy sygnalizowali ten problem kilkakrotnie. Dodatkowo prezes IPN zwrócił uwagę na kwestie związane ze zbiorem wyodrębnionym w kontekście wykonywania przepisów tzw. ustawy „dezubekizacyjnej” w piśmie z 4 XII 2008 r. skierowanym do Zbigniewa Chlebowskiego – przewodniczącego Klubu Parlamentarnego Platformy Obywatelskiej. Zob. m.in.: *Nie wszyscy esbecy stracą wyższą emeryturę*, „Dziennik – Gazeta Prawna”, 9 XI 2009; *Awantura o emerytury i tajne teczki esbeków*, „Gazeta Prawna”, 10–11 XI 2009.

wniosek w sprawie stwierdzenia niezgodności z Konstytucją RP ustawy odbierającej uprawnienia emerytalne byłym funkcjonariuszom komunistycznej bezpieki⁷⁵. Zdaniem wnioskodawców wysokie emerytury funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa oraz członków WRON nie są przywilejami. Ponadto ich zdaniem „niezgodne z prawdą historyczną jest twierdzenie z preambuły ustawy, że funkcjonariusze organów bezpieczeństwa pełnili swoje funkcje bez ponoszenia ryzyka utraty zdrowia lub życia. Z historii wiadomo, ilu funkcjonariuszy tych organów poległo w latach *de facto* wojny domowej toczącej się w Polsce po 1945 r., broniąc porządku prawnego legalnej Polski [...]. Na jakiej podstawie w preambule do ustawy twierdzi się, że nie ryzykowali utratą życia czy zdrowia funkcjonariusze wywiadu, kontrwywiadu PRL oraz funkcjonariusze służb ochrony granic?”⁷⁶.

Zaraz po wejściu w życie ustawy rozpoczął się niemający precedensu proces weryfikacji uprawnień emerytalnych. 24 lutego 2010 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł natomiast o zgodności ustawy dezubekizacyjnej z Konstytucją RP, z wyjątkiem przepisów obniżających emerytury członkom WRON za okres od 8 maja 1945 do 11 grudnia 1981 r. Wyrok jest ostateczny⁷⁷.

⁷⁵ Zob. wniosek w sprawie ustawy odbierającej uprawnienia emerytalne funkcjonariuszom organów bezpieczeństwa z 23 II 2009 r. (http://www.kplewica.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=448&catid=41:Wnioski%20do%20TK&Itemid=16, dostęp 14 XII 2009). Trybunał Konstytucyjny wyznaczył posiedzenie w sprawie ustawy na 13 I 2010 r. Zob. pismo prezesa TK z 9 XII 2009 r. do sprawy K 6/09 (http://www.kplewica.pl/images/dokumenty_pdf/tkk609.pdf, dostęp 14 XII 2009). Kolejnymi przedstawicielami wnioskodawców byli posłowie: Witold Gintowt-Dziewałtowski i Jan Widacki, a pełnomocnikiem prof. dr hab. Marek Chmaj. Rozprawa przed TK odbyła się 13–14 I 2010 r., jednak TK zawiesił dalsze postępowanie z przyczyn proceduralnych. Początkowo nie podano również terminu kolejnej rozprawy (T. Pietryga, M. Domagalski, *Dezubekizacyjny pat w Trybunale*, „Rzeczpospolita”, 18 I 2010, s. 4; *Trybunał nie rozstrzygnął*, „Policja 997” 2010, nr 2, s. 4).

⁷⁶ http://www.kplewica.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=448&catid=41:Wnioski%20do%20TK&Itemid=16. W dalszej części wniosku zauważono, że „bycie funkcjonariuszem organów bezpieczeństwa państwa łączyło się zawsze z nienormowanym czasem pracy, a także z narażeniem na stres, odpowiedzialnością, możliwością wcześniejszego zwolnienia przed osiągnięciem wieku emerytalnego, niezdolnością do służby ze względu na szczególne wymagania zawodowe, zwiększonym ryzykiem śmierci, kalectwa, specyficznym (znacznie zwiększonym) ryzykiem choroby lub wypadku”.

⁷⁷ Sygn. akt K 6/09 z 24 II 2010 r. Należy zauważyć, że w czternastoosobowym składzie orzekającym pięciu sędziów, tj. Ewa Łętowska, Adam Jamróż, Marek Mazurkiewicz, Mirosław Wyrzykowski i Bohdan Zdziennicki, złożyło zdania odrębne.